

Gróf Széchenyi István

1791-1860

Széchenyi István 1791. szeptember 21.-én született egy vagyonos nemesi család gyermekeként. Édesapja Széchenyi Ferenc felelősségtudó, hű református vallású dúsgazdag nagybirtokos volt. 1802-ben teljes könyvgyűjteményét (ami most az országos Széchenyi könyvtár) a magyar nemzetnek adományozta. Édesanyja, Festetics Júlia annak a Festetics Györgynek a húga volt, aki az első felsőfokú mezőgazdasági tanintézetet, a Georgikont alapította.

Széchenyi császárhű neveltetése folytán méltán pályázott a katonai előléptetésére, ám a napóleoni háborúkat megjárt fiatal arisztokratát, a bécsi báltermek botrányhősét mégsem léptették elő. Pedig minden érv az előléptetés mellett szólt. Először németül tanult meg, némi túlzással a német volt az anyanyelve és számára a haza fogalma a Habsburg Birodalmat jelentette, nem pedig Szent István országát. Egy minden valós alapot nélkülöző hír miatt – amiről a jó pár éve előléptetésben reménykedő császárhű fiatal nemes mit sem tudott - I. Ferenc császár mindannyiszor visszadobta az ifjú előléptetési kérelmét. Ez az eljárás válóként elzárta Széchenyi elől a birodalmi érvényesülés sínpárját és egy másik irányba, önmagához és a nemzethez terelte.

Előbb önmagát kellett megtalálnia, önmaga helyét megállapítani a neki kiszabott Habsburg, konzervatív, abszolutista birodalom és a Magyar királyság között. Előbb önmagában hitt, aztán a nemzetben, és hitt a nemzetben, mert önmagát hitte benne. Ennek a rádöbbenésnek az állomásai voltak európai utazásai: a Mediterrán és Nyugat-Európa. Az előbbit, saját múltjának a romjain való vegetálás jellemezte, míg az utóbbinál a modernizáció, felemelkedés, társadalomszervezés triászát látva rádöbrent, hogy hazája a mediterránhoz hasonlóan saját múltján vegetál, elmaradott a nyugathoz képest. Az 1820-as évek közepére befejezte utazásait. Innentől kezdve kezdet csak el „élni” és mindent megtett azért hogy Magyarország felzárkózzon a nyugathoz. Mint mondta: „*Mióta élek, kimondhatatlan vágy létezik lelkemben Magyarország kifejtésére*”.

Ennek első, legmeghatározóbb kifejezését az 1825-ös rendi országgyűlésen mutatta ki. Előbb Felsőbüki Nagy Pál ostromozta szavaival a magyar nemzeti kultúra támogatására rest főnemeseket és ezután következett az, amivel elkezdődött a Reformkor: Széchenyi István felszólalása, amit egy szemtanú korabeli feljegyzése így ír le:

„Midőn a' Sopron Vármegye Követe Beszédében az Ország Nagygyai felől azt az említést tette, hogy ha ezek is a' mint reményleni lehet az Orzágnak ezen Igykezetét hathatósan segíteni fogják, a' Nemzeti Culturának bizonyos előmenetelét reményleni lehet, ezen beszéd után az Ifjú Gróf Széchenyi Magyar Lovas Kapitány 33 Esztendő's a' Muzeumnak fundamentomát megvető halhatatlan emlékezetű Gróf Széchenyinek igen méltó Fija 's a' Circularis Sessióknak igen szorgalmatos gyakorlója nagy lelkü szavakkal ezen Ajánlást tette: Tisztelt Statusok és Rendek! Én ugyan Nagy nem vagyok, de Vagyonos ember vagyok, azért Nemeti Nyelvemnek gyarapítására egy egész Esztendei Jövedelmemet ajánlom, ugy hogy ennek a' kívánt Czélra való fordítása 's el rendezése mindenkor az Ország Gyűlésétől függjön. Ezen váratlanul történt Ajánlás a' nagy buzgósággal folytatott Tárgy felett tartatott Tanácskozás közben ugy el lágyította az egyben gyűlt Statusoknak a szíveiket, hogy többnyire minden Követnek könnyeket tsafart ki szemeikből 's kevés ideig tartó, el némító mély hallgatás után, mindenfelől a' sokszorozva megújított Éljen kiáltás harsogott 's a' Statusok által a' Magyar Haza Nevében ezen példás Hazafinak az Édes Attya nagy Érdemeinek meg említésével is buzgó köszönet tétetett.”

Ez volt az Akadémia megalapításának pillanata. A felvilágosodás óta célja volt a magyarság nagyjainak a nyelv kiművelését szolgáló intézmény eszméje. Ennek az álomnak a megvalósítására ez volt a legmegfelelőbb pillanat. Ezzel kezdetét vette az az átfogó program, amelyben Széchenyi folyamatosan vetette fel azokat az új eszméket, programokat, változtatásokat, amikkel elsőként foglalta rendszerbe a feudális rendi világból a polgári gazdaság és társadalomba vezető út legfontosabb lépéseit. Széchenyi a felvirágoztatást Béccsel együtt tervezte megvalósítani, a fejlődés mozgatására az arisztokráciát akarta. Mint jó politikusnak a megálmodott elképzeléseit realizálnia kellett a kor körülményeihez. Polgárosodást, polgárosítást tűzte ki célul, amihez a szükséges fejlődés, illetve fejlesztés elengedhetetlen. A polgárosodáshoz két dolog szükséges: az infrastruktúra fejlesztése (vasút, hajózás s általában a városiasodás) és a másik legalább ilyen fontos. Amikor polgárosodást akarunk, akkor polgárokat akarunk; „képzett, kulturálisan nyitott, a rendi korlátoktól mentes társadalmi érintkezésre, a szabad idő újszerű eltöltésére, valamint önérdék-képviselőre alkalmas embereket.” Mindezek alappillére pedig a nemzet, amely nem elvont dologként lebeg polgárai felett, hanem polgárai nyelvében, szabadságában, "bátorlétében", tulajdonában, civilizáltságában jelenik meg.

Ezeknek tükrében a lótenyésztést, lóversenyeket terjesztette el, ami a katonai célok mellett a polgárosodást volt hivatott elősegíteni, csakúgy, mint a Kaszinó, ami a politikai véleménynyilvánítás helyszínévé vált. Vaskapunál szabályozta a Dunát így a Duna hajózhatóvá tételével Pest Kelet-Európa és a Balkán felé irányuló anyagi export fontos elosztóállomása lett. Szabályozta a Tiszát, vasutak építését szorgalmazta, hajógyárat létesített Óbudán, nemzeti panteon építését szorgalmazta a Gellért hegyen, nemzeti színház a Duna parton, balatoni gőzhajózás, selyemhernyó-tenyésztés csakúgy szerepeltek a terveiben, mint a pesti hengermalom megépítése, takarékpénztárak létrehozása, a tisztálkodási készülékek elterjesztése a házakban és kastélyokban, egészségügyi sportintézmények, strand létrehozása, Pest parkosítása, sétányosítása. Legjelentősebb „alkotása” a közlekedés fellendítésére szolgáló, a ma is nevét viselő híd, a Széchenyi-Lánchíd. Egy híd, amely összekötötte Budát Pesttel, hogy így váljon belőle nagyváros, hogy ez a nagyváros később (1879-ben) fővárossá nője ki magát. A híd alappilléret 1842-ben tették le és teljesen a forradalom kitörésének évében készült el. A kivitelező Klark Ádám volt. Ugyancsak Széchenyi elképzelése volt a Lánchíd budai oldalán egy alagút fúrása a forgalom zavartalanabbá tételének céljából. Ennek átadását már nem érthette meg: 1857. április 30-án adták át.

A polgárosodás hátráltatásának feudális kötöttségeit volt szerencséje megtapasztalni, amikor 1828. november 19-én a bécsi bank levélben utasította vissza a gróf tízezer forintos hitelkérelmét. Ennek okait a Hitel c. könyvében írta meg:

Az alkotmány tartalmazza az ősiség törvényét, ami szerint a föld csak örökíthető, de nem elidegeníthető. Tehát a hitelhez el kell törölni az ősiség törvényét és így a föld fedezetként szolgálhat a hitelezőknek. A földeket művelő jobbágyok nem érdekeltek a termelésben. Érdekelte kell őket tenni, ezért fel kell őket szabadítani, de akkor a bérmunkájuk pénzbe kerül. Ehhez kell hitel a nemeseknek.

A műnek nagy visszhangja lett és az arisztokrácia nagy része támadta is érte. A liberális gondolkodású arisztokraták azonban magukévá tették a Hitel tanait. A kételkedőknek írta Széchenyi 1831-ben a Világ c. művét, majd 1833-ban a könyvtriász harmadik tagja a Stádium is napvilágot látott. Ebben a hitel szükségességét, az ősiség eltörlését, a háramlási jog eltörlését, a mindenkire kiterjedő birtokszerzés jogát, személy és magántulajdon védelmét, törvény előtti egyenlőséget, közteherviselést, az infrastruktúra kiépítését, a szabad versenyt, a magyar nyelv hivatalossá tételét, a gazdasági függetlenséget és a nyilvánosságot taglalta.

Széchenyi könyvtriászával igazi államférfivá, erkölcsi mítosszá nőtte ki magát, mert életét a nemzet felemelkedésére tette fel.

Széchenyi minden tétével, minden gondolatával a nemzetét kívánta előremozdítani minden lehetséges eszközzel a megadott határokon belül. Ő világosan látta, hogy ez a reális határ Bécs fennhatósága. Bármilyen törekvés, ami a Béctől való elszakadásra irányult aggodalommal töltötte el, mert féltve érezte nemzetét, féltve érezte élete munkáját. A legnagyobb aggodalommal az ifjú Kossuth Lajos tanait hallgatta, amiket egyre többen tettek magukévá és Kossuth egyre nagyobb népszerűségnek örvendett. Széchenyi Kossuthban a jakubinus néplázítót látta, míg Kossuth a konzervatív Bécsi udvar szekértolójának tartotta a grófot. Kettejük vitája nyílt vitafórum lett. A két államférfi egy táborba tartozott, a társadalmi (jobbágyfelszabadítás, közteherviselés, társadalmi átalakítás, jogegyenlőség, szabadságjogok) politikai (rendi kiváltságrendszer felszámolása, sajtószabadság, felelős kormányzati rendszer), gazdasági reformok (közlekedés és ipar fejlesztése, Budapest központtá emelése) és a birodalmi viszony (Habsburg Birodalmon belül Magyarország önállósága erősödik, saját ügyeit maga intézhesse, minden külső, „bécsi” befolyástól mentesen) terén egyetértettek. Széchenyi a reformokat a felsőtáblán akarta elindítani és a nagybirtokosságot szánta bázisnak, míg Kossuth a megyei nemességre és az alsótáblára helyezte a reformpolitika súlypontját. A reformok bevezetésének idejében is különbségek voltak: Kossuth sietette a bevezetésüket, Széchenyi kezdettől fogva a lassúbb tempót szorgalmazta. Szerinte a reformok ígérete és azok közeli megvalósításának esélytelensége feszültséget gerjeszt, míg Kossuth szerint pont a reformok halogatása gerjeszti a feszültséget. Széchenyi csak Béccsel együttműködve képzelte el a fejlődést a belső függetlenedésnek még nem látta elérkezettnek az időt, míg Kossuth – nem remélve támogatást Béctől – azt vallotta, hogy kész tények elé kell állítani a császári udvart a reformokat illetően és minél előbb el kell kezdeni a birodalmon belüli függetlenedést.

1841-ben Széchenyi a Kelet Népe c. írásában kritizálta a Kossuth által szerkesztett és nemrég beindított Pesti Hírlapot és szerkesztőjét. A reformmozgalom akkor jó, ha Bécs nem ellenzi. Azonban Kossuth kirohanásai ellenkeznek Bécs elképzeléseivel és Magyarország úgyszemint tudja legyőzni a Habsburgokat. Széchenyi szerint a lap azzal lázít, hogy a nyers valóságot mutatja be és ezzel többeket szólít meg, mint amekkora táborra szükség van. A gróf szerint Kossuth nem mond többet, mint reformer kortársai, de többet gondol és többre készül. Kossuth a Felelet c. írásában válaszolt a megszólítására: Nem akar kiszakadni a birodalomból, de a nemzeti önrendelkezés megvalósítása a birodalmi különállás.

1845-ben Széchenyi elvállalta a Helytartótanács közlekedésügyi bizottságának elnöki posztját. A Budapest-Fiume vasútvonalat szerette volna megépíttetni, mert felismerte, hogy a vasútban nagy gazdasági lehetőség rejlik. Kossuth a Vukovár-Fiumei vasutat szorgalmazta és mivel az kisebb költségvonzatú és hamarabb kivitelezhető volt, hiába sorakoztatta fel Széchenyi nemzetiségi, kereskedelmi, gazdaságossági szempontok egész sorát, a vasútvitát Kossuth nyerte.

1848. februárjában szállongani kezdek a népek tavaszának tanai. Széchenyi az indulatokat látva és féltve minden eddigi erőfeszítéseit, félve a Bécsi reakciótól felajánlotta Apponyi György kancellárnak, hogy felszámolja, megfélemezi, vagy ha kell szétveri az országgyűlést. A kancellár ezt visszautasította.

1848. március 13-án Bécsben kitört a forradalom. A gróf legnagyobb politikai tehetségét, a realitásérzékét mutatta ki, amikor beismerte, hogy Kossuthnak és táborának volt igaza és csak ők állhatják útját az anarchiának. Az első felelős magyar kormányban Kossuthal együtt miniszterséget vállalt. Közlekedés- és közmunkaügyi miniszterként azt folytatta, amit eddig. Amíg a sors engedte neki.

1848. szeptember elején Széchenyi idegei felmondták a szolgálatot. A szerb felkelés hírei, a horvát támadás közeli voltának felismerése, végül és egészen konkrétan a bécsi udvar nyílt támadása az áprilisi átalakulás ellen, - amelyet az augusztus végi ún. Wessenberg-féle emlékirat öntött formába- roppantották össze. Utóbbit átolvasva Széchenyi úgy ítélte: ilyen többoldalú bekerítettség, fegyveres támadás és fenyegetés közepette nem maradhat fenn a

kivívott önállóság. Miniszterként azonban erre felesküdt, büszkesége sem engedte volna a behódolást. Az ellentmondások összeroppantották évek óta zaklatott-hányatott idegrendszerét és a döblingi idegszanatóriumba került. Lassan elzúgtak a forradalmak és Európa csendes lett, újra csendes. A gróf szellemileg felépült, de teljesen már sosem lehetett épp és az épületet sem hagyta el életében. Szellemi frissességével, ha passzívan is, de bekapcsolódott a politikába: megírta rendszerkritikus írását a Nagy Magyar satírát. Széchenyi továbbra is a Habsburg birodalomban tudta elképzelni Magyarország jövőjét, de gyűlölte a Habsburgokat.

1858-ban az újdonsült belügyminiszter, Alexander Bach öndicsőítő röpiratára megírta az Ein Blick című leleplező röpiratot. Londonban adták ki, de híre hamar eljutott a bécsi udvarba és széleskörű nyomozás szálai a döblingi szanatóriumba vezettek. 1860. márciusában tartott házkutatáson megtalálták a röpirat eredetijét. A gróft azzal fenyegették meg, hogy börtönbe viszik. Széchenyi már csak ott, a szanatóriumban tudott élni, az volt számára lakható. Nem bírta volna a külvilágot. Nem tudott megbirkózni a gondolattal, nem tudta feldolgozni, hogy esetleg mégis kikerül onnan. 1860 április 7-ről 8-ra virradó éjszaka öngyilkos lett.

Temetésén soha nem látott tömeg jelent meg. Az ember meghalt, de eszméje tovább élt.

A Széchenyi család címere

Felhasznált irodalom:

- Magyar képes millenniumi arcképcsarnok, Rubikon-Aquila, Budapest, 1999
- A magyarok krónikája, Officina Nova, Budapest 1996
- Gerő András: A magyar civilizátor (Rubikon, 1991/5)
- Gergely András: Széchenyi és Kossuth vitája • A programok és a programadók (Rubikon, 1998/2)
- Závodszy Géza: Történelem III.